

[illegible]











Սահմանադրութեան Հայերը մայիս 21 ին տարեդարձ մը կը յիշատակեն մեծ ուրախութեամբ եւ յաւիտական յիշատակով, նոյն օրուան արշալոյսէն կնկային հրճուածօր դարդարութիւն եւ խառն թաղմութեամբ դարդարուն շոգեհաններով դիմել այն դաշտավայրը, որ ուրիշ տարիք ի վեր նոյն իրական դարձած է Հայ արտերու . նոյն յիշատակելի օրուան աւման մէկ բուսէն ցնծալից ազդեցութիւն մը կընէ կրնայ ըստելլ ամեն կարգ անձանց արտին . նոյն օրը ամեն ստան գրեթէ անասն սիրալիր յիշատակութեան մը քիչ չաւ խօսքը կըլլայ . եւ չկայ նոյն օրը Հայ մը որ վերջապէս գտն իմացած չըլլայ մայիս 24 ի յատկացած բերկրութիւնը :

Անք քիչ չաւ անասն վառաւոր օրեր ունեցած ենք բարեբաղդաւար, որոնք ըստ մեծի մասին կրօնական տարեգարքներ ըլլալուն կրօնի շնորհ ու եկեղեցական պաշտամամբ կը տօնախմբենք, բայց վերադիւնալ մայիս 24 ի բնիկական բարեկարգութեան վերաբերելուն թէպէտ անոր ալ յիշատակութիւնը արդարեւ նոյնը չենք ըստելլ, բայց ընկերային եւ բնամանի դուարձութիւններով կը լինայ, որ արդարապէս քիչ վստիւնութիւն չեն տար նոյն օրուան :

Իսկ դժբաղդաւար անասն օրեր ալ ունեցած ենք . որ մեզի դասն արտաւարձարժեքն ի գտն անպակի օրերուն յիշատակը կարեւոր կը խոցէ ոչ միայն ամեն Հայու սիրտ, այլ եւ ամեն մարդու սիրտ :

Ողբերգական տեսարաններ թէ եւ թաւրոններու վրայ կընծ ալ ըլլան դարձեալ շատ անգամ կը լացընեն դմարդ, ալ ո՞ր էր կը մնայ իրօք կատարուած ու ճշմարիտ դիպումածները, եւ այն եկեղեցական անցքերը, եւ մանաւանդ անոնք՝ որոնց դժբաղդաւար ժամանակակից ըլլալ դատապարտուած ենք :

Մայիս 21 ի քովը դիւր փետրուար 4 ի, եւ հաշիւ րեք նայի որ առջինն ուրախութեանը պատկառն կուգայ ետքինն ողբերգութիւնը . այս, փետրուար 4 ի արդուոյն յիշատակելու տարեդարձ մը պիտի ունենայ . այն օրը ամեն ստան ամեն Հայ թերեւս ամեն սիրտ սգայի արտաբերութիւն սրտմտութիւն եւ անէծք պիտի յայտնէ :

Փետրուարի 4 ի պիտի ունենայ նոր տարեդարձ մ'ալ ողբալու այն 100 անմեղներութեան մարտիրոսական վիճակը՝ որոնք Փրկչի սաքուկ սենեակներէն դուրս փողոց եւ սառնամանեաց մէջ վառուեցան . մարտիրոսական լսնքը, վասն զի ինչ յանցանք կրնար ունենալ այն ապերձանիկ որբը հաւանական ըլլալու . ինչ բրած կրնար ըլլալ այն ապիկար եւ սղեղալի ծերունին տաւրեաց խառնութեանը մասնակցութեան, ինչ պատճառ ունէր այն անտէր կոյսը վատակներու ներքեւ աղատամանելու, ինչ վասն գործեց այն ցաւակցելու արժանի յիմար վտարանդի ըլլալու, որո՞ւ վտանգաւոր էր այն դերեքանական հրեանցը որ ի կենդանուն թաղուելու ենթարկուի :

Այս, Հայեր, փետրուար 4 ի դանձր պատապարտեց, անոնց որքանաք լսելի չեղան, անոնց անմեղութիւնը ստակ չարժեց, անոնց վիճակը յիշատակեալ արժանի չի սեպուելու . ուրիշն ինչ կերպով յիշատակենք փետրուար 4 ի տարեգարքը, ինչ եղանակաւ նշանակենք պատմութեան մէջ անանկ անըման դո՛ւրը, ասիկայ զգայուն սկրեներու գիտնալու բանն է, բայց ինչ միջոցով ալ ըլլալու ըլլայ, դարձեալ նշանաւոր թուական մը պիտի ըլլայ այն սեւ օրը :

Մայիս 24 ի լուսնակարը կրնար կայացնէ խաւք խաւք ցնծալից երկրատարգնի որ կեցեր իրենց պէս ազնիւ երկրատարգնի մը աստեղաստութիւնը մտիկ կընեն գեղեցիկ օդի եւ գեղեցիկ դաշտի մը մէջ, իսկ եթէ կարելի ըլլար փետրուար 4 ի լուսնակարն ալ առնել, ինչ պիտի տեսնէինք, ինչ աղետալ յիշատակարան մը պիտի ունենայինք . բայց, գիտաբար ընթերցող, գնա մէջ մը երեւակայութեամբ փրկչի մեծ դրանն առջին կայնէ եւ տեսայն 124 թշուառներուն խղճայի թափուրը, որ գտնէն դուրս տիտի ելլեն ուշ անեն բարեկեցիկ ամեն ժամանակ եւ դառնաշունչ, եղանակով մէջ, եւ ահա խաւք մը որ մանկիկներ իրենց փրկչական հանդերձն մեկացած, եւ նախնական ցնցոտիներն հաւաքած, սրտաքնին եւ կուրծքներին մերկ գլուխովն կ'աղաղէ՝ եւ աչքերնին արտաւարձ ըրտած, եւ ձիւնին խոշոր պատանունքը անոնց մերկ ու տաքուկ լանջալը վրայ ինկած անոն իսկոյն կը հալէր . անոնց ետեւէն կուգայ զրեթէ առջիններուն հասակակից օրիւրներ, գոյներնին մոխիր դար-

ցած, աշուրնին կիտարաց՝ քաղերնին չիտի՞ եւ ամենքն ալ յուսահատութեան մէջմէկ կենդանի արձան . անոնց ալ ետեւէն այն անտաւոր եւ հեւանդ անձերը երկու սեռէ, որոնք գիտես թէ իրենց ջերմ անկողինը երեւակայելով մէջընդմեջ շատերը ձիւնեղուն մէջ կը թաւալէին ու կեղծին, բայց ոմանք ալ միայն ուրիշի ծանոթակցութեամբ հայրի կրնային ոտքի վրայ կանգնել . իսկ այն դարձ ծերունեաց արդէն աչքերուն արցունքը հատած ըլլալուն՝ միայնած ու ձիւնին բերններուն մէջ անմոռելիով իրաւամբ փիւր անէծք կը թափէին . . . նոնաւագէս լուսնաւորները գտնէ լացողեաց ցրտին ստուկութիւնն անտարեքնի դարձանալով ձիւնապատ յեններուն զլուխը անդգայ անօգնական զետին կըքուէին . յուսկ յետոյ յիմարները՝ արդէն մարդկութեան գործի չի կրնալով դատել այս փափականութիւնը եւ աքսոր, ուստի արտաւարէին շատ աւելի զանն ծիծաղով մը տալով կուգային եւ այս մարմարեկ թափուրը կը վերջացնէին :

Ո՞ր եւ փառանքն . . . ո՞ր էք Հայեր . տեսէք սա ճշմարիտ պատկերը, եւ անոր համեմատ կատարեցէք փետրուար 4 ի յիշատակութեան անման տարեգարքը, յիշատակութիւն մը՝ որ պատմութեան շատ էջերը սգալի երեւոյթ մը պիտի չըջարկէ . յիշատակութիւն մը՝ որ գտնի միտքը բերարդին անհար պիտի ըլլայ չարատաւելու եւ չի սգալ :

Հարեգարձ մը՝ որ աղգայնաց չափ օտարներն ալ թերեւս չի պիտի մոռնան բաւմեկով այն աւագելի թուականը չիտիւ :

Հարեգարձ մը՝ որ մեր յաջորդները դրժուարաւ պիտի հաստատն պատմութեանն աւանդած այն սրտակէզ անցքը արտաւար կարգացած ժամանակներն :

Հարեգարձ մը՝ որ համարապէս եւ թիւ մտրէնիկ բարբարոսութիւնները այս խեղճ տեսարանին առջին գուցէ մէյմէկ տաքութիւնութիւն երևան :

Հարեգարձ մը՝ որ լսողին չունէր բաւուելով, դժբաղդ անանտեսներն ալ մինչեւ ոտիդներն դողալուց եւ լալու սովորութիւն չունեցողներն անգամ աղու պէս կը հեծէին :

Հարեգարձ մը՝ որ նոյն օրը քսր սիրտ ունեցող ազգայններն ալ վշտակութեամբ համակեալ անտարակոյս օրերնին արտաճրձիկ կակիծներով պիտի անցնեն՝ եւ գուցէ ոմանք ալ խղճ խալթերով եւ զղջմամբ անցընեն :

Վերջապէս տարեդարձ մը՝ որ գիտաբար Հայուն արտէն եւ յիշողութեանն բաժնուելի չունի, եւ ապագայ դարերուն ամէն մէկ փետրուար 4 ի Փրկչի Հիւանդանոցը սեւ անպերով պիտի պատէ՝ ինչպէս որ խաւարեցուց այնքան Հայու արտերը, եւ ինչպէս որ լուսաւորեց յայտնական պայծառ ամպերով այն տեսարանին պատճառ եղողները, որոնց համար միմիայն կրնէր թէ « յիշատակն արդարեւ օրհնութեամբ եղցիլ » :

ՍԱՆՔԱՆԻՍ ԳԵՐԱՆՈՒՄԻՆ

Խմբագիր

Գուք եւ մեր ընթերցողք անշուշտ կը յիշեն որ՝ քանի քանի անգամ բաժն եմ թէ Աւետարեւր չուզէր բուն խնդիրն վրայ խալի, այլ խնդիր ճապարկելու եւ ճշմարտութիւնը ծածկելու համար ստակ չընէր եւ լոյսայի թուանց յատուկ եղած միջոցներու կը դիմէ :

Ահա այս անգամ դարձեալ Աւետարեւր՝ իրեն Արագունի 593 եւ 601 թիւերով հրատարակուած մէկ յորդանան պատուական իր 299 թուով իմ խօսքերուն իմաստը փոխել, եւ իմ ու Վանդուռի խմբագրերին մէջ տեղ ատելութիւն . . . որով ցանկ կը տքի Վանդուռի տրամաբանութեամբ եւ խոցապարտեալ քաղաքներով : Առաջին բնութիւնը եթէ ուշիմ անձ մը սա երկու կողմէն դրուածները կարդալու ըլլայնէ, այնպէս պիտի կարծէ որ Աւետարեւր խմբագիրը իմ գրածներս հասկընալու չափ տալանդ չունի, իսկ եւ կըսեմ թէ՛ չէթէ Հայերէն չհասկնար, այլ հասկնալ չուզէր :

Բայտաւ պարզեմ օրինակով մը . Վկուտիոյ Լոմբարդի քաղաքին մէջ Գեֆեմը 1847 թիւով ձգուած եւ խեղճ եղած պատանու մը դէպքը յիշեր էի այս մասին իրենց յայտնած ուղեգրութեանը գէտ . որուն մէջ Գեֆեմը ելլելու խօսք բրած չեմ երբեք, քանզի այն դէպքէն երկու կամ երեք տարի վերջը եւս դարձեալ եւ ինչպէս որ քիչ մը վերջը բրած սա խօսքէս ալ յայտնի է, « եթէ Աւետարեւրն մը հոն ձեռք ու

միջոց չունենարնէ, ու պիտէ ալ ինչ թըշուառութիւններ պիտի գար այն խեղճին գլխուն » : Արթիկ այս խօսքերէն յայտնի չէ որ՝ միաթմարի նամակով երեսն ձգուած պատանին Աւետարեւրին մը ջանքը թշուառութեան սպառուէր եւ ընդունուէր է . կամ թէ բուն տեսչին տուած պատահարը կրնարով յայտնել « Իրաւ, մենք քեզ ընդունելու խօսք տուինք, բայց մեր ճանկատանէն առած նամակին հոգեւոր գուն օրովէտեւ հոն տեղի միաթմարաց կամքին գէտ՝ երկու հոս եկեր եւ, ուստի պէտք է հիմա հոս դառնալ » : ճանկատան կրնարով յայտնել « Իրաւ, մենք քեզ ընդունելու խօսք տուինք, բայց մեր ճանկատանէն առած նամակին հոգեւոր գուն օրովէտեւ հոն տեղի միաթմարաց կամքին գէտ՝ երկու հոս եկեր եւ, ուստի պէտք է հիմա հոս դառնալ » : ճանկատան կրնարով յայտնել « Իրաւ, մենք քեզ ընդունելու խօսք տուինք, բայց մեր ճանկատանէն առած նամակին հոգեւոր գուն օրովէտեւ հոն տեղի միաթմարաց կամքին գէտ՝ երկու հոս եկեր եւ, ուստի պէտք է հիմա հոս դառնալ » :

Սրդ՝ սա խօսքէն յայտնի չէ որ միաթմարը ասէ ինչ գրած է, եւս կրնայ Աւետարեւրը լսել թէ խոսքով պատճառը չը գիտէր » . քանի որ այն խոսքին զիջողը բուն իսկ խոսքովն անձն էր . . .

Բերնի սա մասը ընթերցողներէն ու եւ իցէ մէկը կրնայ լսել թէ Աւետարեւրի պատահարները՝ անկեղծութեամբ եւ կամ տրգիտութեամբ սոյն կէտը չիտի եւ ջանացած է :

Տրամարաններ եւ պատուելին խօսքերուն արժէքը ճանչցունելու :

Խնդիր միաթմարաց անձնութեան ըլլալուն կամ չըլլալուն վրայ է . ուրիշն ինչպէս կրնայ Պ . Խոսքով զրգարանած սեպուել, երբ միաթմարաց անձնութեան խոսքովն զիջողը հրատարակելու անհարկութիւնը կը խոցէ ստուգուած եւ ապացուցուած . ուրիշն ինչպէս կրնայ պատ . խմբագիրն իրաւունք ունենալ մէկու մը զրգարանի անունը տալ եւ Վանդուռի խմբագրին աւերակ տեղը հրատարակելու յարձակումը ինքնին եւ անոր պատուին պակշտելու վերջը ան նոյն յոգուածին հրատարակմանը տպասել . . . եթէ երբեք իրաւունք մը կայ, այն ալ Վանդուռի խմբագրինն է, որ Աւետարեւր յարձակմանը գէտ պատասխան մը գրել եւ Աւետարեւրի մէջ հրատարակումը խնդրելն է :

Մանգալ Երբ

Ի Լ Ա Ն Ա Թ

ՎԻԵՆՆԱ ԲԻԵՆՆԱՐՈՒՆ

Ամբարտա տեղիւթի ֆիլիսոփայ թուրափրնան թէմին օրուուայ, Վիեննա տապալուան բիւնըքարըն կէրէք Վիլլի փէլէր « Բառմա » թուալի օրուան պիլիթիւրմէն Տըւաուտիթմէն Գուեռմ ճուար չարչարնաւ Գարտմանը օղլու սողող բնաւ Դ. 26 Պալատտին Սը կըրտի տղան տիւրքաննետա ֆիլոսոփ օրուուր :

Իշ պու. աղափրնան տպրիւ Կոթ Վիեննա տապալուան 1700 քիւի դապա. նաճող օրուայ, իւր չէքիւն Դ. 200,000 վէ ին ուֆաղը 165 ֆիլորին գազանա. ճող տըր :

Բառմա ֆիլաթը 35 զուրուշ տուր սող ազլէ իլէ :

Վերգում Վկրտի տղա տիւրքու. նընաւ սաթմարը պիլիթիւր քիւնաւա Վիեննա տապալուան կէթիլթիւր օղլու տղան, տիւր սաթմարնա ֆարդ վէ թէմին իլմէր իւզը. քիւնա տիւր միւլը մախաւա իլէ թէմիլ իւլմէր տիւր :

Պալատտին գիւնաւ. մալիւմալ իսթէյէն գաթարըն տիւրքանը մեզքիւրէ պոյուրմալը իլ ին խաուտիլէն իլան օղլուուր :

Տօղթը Լ. Գալուտան շիւտի հէր կիւն Պիլ-օղլուտա Գալեօնու-գուլուղունա եղըն Թարլա-պալը ճաուտ. սինալ 195 իւլմէրըն խանեպիւտէ պալուանաղաւ օղլու, վէ բէնչէմպիլ կիւն լիւրտիլ լիլլէր կիւի խալաթ պալու. մազաւ տըր :

Տօղթը Լ. Գալուտան շիւտի հէր կիւն Պիլ-օղլուտա Գալեօնու-գուլուղունա եղըն Թարլա-պալը ճաուտ. սինալ 195 իւլմէրըն խանեպիւտէ պալուանաղաւ օղլու, վէ բէնչէմպիլ կիւն լիւրտիլ լիլլէր կիւի խալաթ պալու. մազաւ տըր :

Վիլիթիւն տեղիւթի թարափրնան

թէմին օրուուայ, Վիեննա տապալու. նան միլիթիւր բիւնըքարըն « Լոլ » վէ « Բառմա » թուալի օրուան պիլիթիւրի Վ. Գալուտան վէ Վ. Իւլանան զուրաննաւըն Պալլէ-գարու էմիաւ կէօմիլիւր ճաուտիլնալ նիւմէր 26 մաղաղալընաւ սաթմըր :

Գալուտանալ մեզքիւր թարափրնան սաթմըն պիլիթիւր, բիւնըքան չէ. քիլէմէր կիւնիւր խաուտիլէն պէնաւի. տիւր իւլ լիւանաւ միւրէթիլթիւ պիւր պէյլա մէօհիւր վաղ օրուանաւ տըր :

Պալ տէիւր Գրեթիլ Վիլթալթ թիւնըքաւա տղափրնան տպրիւ Կ. Եանի Բուլի մարա 20 տէ չէքիլէմէր օղլու, 1700 պիլիթիւր գազանաճող տըր :

30 զուրուշ սիլիլի խալիւ. իլէ դա. զանընաճող մէպալը . Գիլորին 200,000 40000 . 20000 . 5000 . 2000 . 1500 . 000 . 400 . 165 :

Պալատտին գիւնաւ. մալիւմալ պալու. մալ, վէ գազանընա մէպալը Վիլեննա միւրաճաւթ իլմէրքիւրն էլէ կէթիլմէր իսթէյէն զաթարըն մաղաղալի մեզքիւրէ պոյուրմալը իլ ին խաուտիլէն իլան օղլուուր :

ՎԻԵՆՆԱ ՎԵ ԲԻԵՆՆԱՐՈՒՆ

Վիեննան իւր իլիլի բիւնըքա ազաւա. լար վէ բաժնիլէր, Գալաթաւ Գալեօն. օն խանը գարուաւ եանընաւ Դ. 16 մարալի ճանէթ օ տիւրքաննետա ֆիլորիլթ օղլուաճաւ տըր :

Վերգում Վ. Գ. իլմէթ Կիւ պիւր քիւն իլէ չէթիլիլ օղլուայ, վէ սաթմըր պիլիթիւր տալ եւ Վանդուռի խմբագրին աւերակ տեղը հրատարակելու յարձակումը ինքնին եւ անոր պատուին պակշտելու վերջը ան նոյն յոգուածին հրատարակմանը տպասել . . . եթէ երբեք իրաւունք մը կայ, այն ալ Վանդուռի խմբագրինն է, որ Աւետարեւր յարձակմանը գէտ պատասխան մը գրել եւ Աւետարեւրի մէջ հրատարակումը խնդրելն է :

Պալ տէիւր Գրեթիլ Վիլթալթ թիւնըքաւա տղափրնան տպրիւ Կ. Եանի Բուլի մարա 20 տէ չէքիլէմէր օղլու, 1700 պիլիթիւր գազանաճող վէ իլէ չէքիլէն իւլմէր 200,000 ֆիլորին գազանաճող տըր :

Բառմա ֆիլաթը 30 զըշ տուր . փէզալի պու մալիլթ Բուլանըն պիլիլմէր վէ իլմէր իսթիլթիւր ֆիլորիլթ օղլուուր . պուլարըն սէնչիլ 0/0 տէ 5 ֆալիլի օղլու վէ իլի տէֆա չէքիլիլ :

Պիլիլմէր Դ. Գալանաճող 200 պիւր, իլմէր 75 պիւր, սալիլիլ Կ. քէզա 40 պիւր, 25 պիւր, 10 պիւր, 8 պիւր, 5 պիւր վէ 500 գարաւ գազանաճող տըր :

Իլմէրնալ գարընաւ տէնիլ գըրըր ճանիլիլթ Վ. Վանուլէնալ վէ Վ. Պէլլէրնալ գալուաննալըն եէնի ուլմը օղլուալը մաղաղաւ գարիլիլթ, չէքիլ, գուլիլ, ճաւ, Ամբիլգան կալը վէ սալիլթ դալիլթ ուլմը ֆիլաթլէ սաթմընաւ օղլուուր. իլան գըլըր :

Կ Ո Մ Ս  
ՄՕՆԹԷ ԲԻԵՆՆԱՐՈՒՆ  
ԵԱՆԵՍՏԵՆԻ ՏԻԵՄԱՏԷ  
Թ Ա Ր Գ Մ Ա Ն Ե Ն Ն  
ՏԻԲԻՆԱ ԶԱՐԻՆԻՆԱ ՏԵՏԵՆԱ

Ալիարաւալ Ալիարաւալ Տիւմիլ ալարա. քանչիլի գործին վերջորդը ալանըն վերջին հատուն կաղիւր եկած է, ուստի իմաց կը արդու ընթերցալը հապարակուեալ եւ արդու բաժնորդաց, որ կրնան խուլիլ-խանը Տէմիլ իւլմէրնալ սառնալ :

Ասի մեծ փառք ու պատիւ է մեծ Զ. Տէմիլանի . քանզի խաւաղաւ եւ ահ կատարել, եւ որով արդու ընթերցալը մեծ վատահոլութիւն եւ ապահովութիւն առած եւ զաւ իլէ ինչ որ ձեռնարկէ, գայն կը կատարէ :

Արդ՝ Վիլթալթ իլիլթիլ-թըւաւթն սկսած է սալիլ եւ մինչեւ վերջը շարունակել, ուստի տիւրքանալ Վիլթալթ իլիլթիլ թըւաւթն անուն եզական եւ արտադրաւ գործն ամբողջապէս սառնալ փալաթըղընը կրնան մեծ վատահոլութեամբ իրենց բաժնորդացիլը վճարելով անդորդալըն ստանալ խուլիլիլ Տէմիլանի իլի 11 տեսնալէն :

ՍԱԶԻՊ ԴԱԶԷԹԱ  
ԿԱՐԱՊԵՏ Զ . ՓԱՆՈՍԱՆ

ԼԵՎԱՆԹ ԶԻՐԱՆԸՆ ԲԱՊԵՆԵՆԵՆԵՆԸ  
ԳԵՐ ՕՂԻՐԱՆԱ ՕՂԻՐԱՆԱ, ԶՕՐՕՂԱՆԱ ՆԱՐԱՆԱՆԱ  
ԳԵՐԱՆԵՐԸ ԶԱՐԵՐԱՆԱ ԶԱՐԵՐԱՆԱ